

Elhurcolások Gomboson

Az 1944-es atrocitások története

A *Keskenyúton Délvidéki Tragediánk 1944–45 Alapítvány* jelentette meg Molnár Tünde: *Elhurcolások – Gombos, 1944 november* című dokumentumkönyvét, egy olyan kötetet, amely a második világháború végén tomboló partizán vérbosszú helyi eseményeinek tárgyilagos bemutatásával rést kíván útni a faluban még most is álló hallgatás falán. A lakosságra sulykolt, majd később belülről is gerjedő hallgatás még az áldozatok pontos számának megállapítását se teszi lehetővé, a szerző húsz körülire teszi azon gombosi férfiak számát, akiket 1944. november 4-én elhurcoltak, majd likvidáltak, nyomuk veszett, „mintha füstté váltak volna”.

Molnár Tünde az áldozatok közé került édesapja naplójából indult ki könyve frásakor, e köré építette az időközben begyűjtött emlékeztetőket és féltelt dokumentumokat. A szóban forgó napló, amiben Maros János 1944 októberének elejétől elhurcolása napjáig, november negyedikéig jegyezte a napi eseményeket, a helybeliek és a család féltelt, 2009 végén őt folytatásban közölte lapunk *Kilátó* melléklete. A könyv a naplóba foglalt időszerű előtűről a honvédség bevonulásáról, utána pedig az elhurcolásokról, illetve az azt követő traumákról, a megsonkított magyar családok szenvedéséről is képet ad.

MENNI, VAGY MARADNI?

Maros János vasúti dolgozó naplójából egyértelműen kiválgát, hogy a partizánok és az oroszok gombosi bevonulása és a hatalomátvitel a vasúti dolgozók és a falu lakosai részéről incidens nélkül történt. A naplóról érzékletesen szemlélteti, hogy a faluba érkező hírek izgalomban tartották a falu lakosságát, kérdések százai merültek föl a családokban, ezek között legsúlyosabbak a gyors döntést sürgető „menjünk-e, maradjunk-e?” A napló a térszerűség mellett lírai gazdagságával és érzelmi hevítettségével ötvözte számol be az átöltés napokról a faluban jegyzékbe vett 78 rádió már bementta, hogy az oroszok elfoglalták Zombort és Cscrvenkát, s Gombosra is befut az új hatalom első szervezője. A naplóról 1944. október 26-án feljegyezte, hogy reggel pálinkafőzésbe kezdtek, majd „kimentünk a térrre, és három védőkoscsi, mozdony és egy utánfutóval megérkezett az a várva várt első vonat. Már

Molnár Tünde

Elhurcolások Gombos, 1944 november

Molnár Tünde: *Elhurcolások – Gombos, 1944 november*. A kéziratot gondozta, szerkesztette, a szerzői szakmai tanácsai segítségével Matuska Márton. Keskenyúton Délvidéki Tragediánk 1944–45 Alapítvány, Budapest, 2012

A LEGTEKINTÉLYESEBBEKET HURCOLTÁK EL

Molnár Tünde könyvében keresztanya, Kovács Mária Veronika nyugalmazott apácanővér és a történeteket megerősítő más adatok közlő elbeszélése nyomán közli, hogy a faluban kizárólag az említett november eleji éjszakan történt lista alapján elhurcolás, aki nem szerepelt a listán, annak nem esett bántódása, viszont ha a listán szereplők közül valakit nem találtak odahaza, más vittek el helyette. A novemberi áldozatok között volt Timár János víztársulati igazgató, Farkas István cipész, Komáromi István kereskedő, Maros János MAV-forgalmazta, Menráth János kendergyári hivatalnok, Nemes Gáspár földműves,

zendők listájának elkészítését olyan személyre bízták, akit a magyar csendőrok a Magyarországon meghozott zsidótörvény rendelkezései alapján korábban meghurcoltak – tehát a névsor összeállításakor személyes, érzelmi, nemzeti bosszú is vezérelhetett.

A MEGTÖRLÉS POKLÁNAK BUGYRAI

Amíg a gombosról elhurcolt férfiak talán már Szerbmlitics vagy Szapár táján a gyilkosok áldozatává váltak, a levéltári dokumentumok szerint begyűjtjük más- vagy harmadnapján likvidálták őket, sokak hététkig, hónapokig hiába hívták a kegyes halált, csak a szenvedés jutott osztályrészükül. Volt, akik kezdték másképp hónapig nem oldották ki a drótbilincsből, se étkezésük, se szükségük végzésekor, így a betonpadlós garázsban összezűfölt 150 férfi csak úgy érkezhettek a tüz förtő juzó egy-egy csajkából, ha egymást etette.

Az még viszonylag jól járt, akit nehéz kényszermunkára osztottak be, mert a többiek folyamatos tortúrának voltak kitéve Zomborban a hírhedt Kronich-palotában, a vármegye háza börtönében, ahonnan nem szabadult élve szinte senki, és olyan képzeltet fölülmúló gaztettek történtek, mint például a nagybirtokos Falcione Sándorral, akit elevenen nyitkát meg a Kronichban. A két börtön mellett egy gyűjtőtábor is működött a városban. A végzős

Molnár Tünde: az *Elhurcolások – Gombos, 1944 november* című dokumentumkönyv szerzője

A könyvet február 8-án, 17 órai kezdettel mutatják be a zombori Magyar Polgári Kaszinóban

tozódás körülményeiről a könyvből F. Cirkli Zsuzsa és dr. Tatár Mária Magdolna frásait is olvashatjuk.

Molnár Tünde könyve emléket állít saját családjá hármas gyászának, de ennél sokkal szélesebben merít az 1944 végén történt eseményekből, amelyek nyomán árva és özvegyek hada talán magát bizonytalanságban, kirekesztve,

megbélyegezve, amiből familiák sora máig se oszódott föl, s identitás bontlato főregknt nyomorítja emlékeztér. Kellő érzékkel elegyíti frásaitban, a másoktól átvett szövegekben, dokumentumok másolatai által és mindenekeftű személyes megszólalásában a múltat, a jelent és a jövőtől vázolható képet. A könyv nem egyetlen falu mártírjairól szól – mert a kivégzettek se a visszaemlékezések, se a levéltári adatok nyomán nem tekinthetőek vétekesnek –, hanem mindazokról, akiket elsodort egy értelmetlen, de rendelkezre végrehajtott megtörtetés.

■ FERETÉ, J. József

„Könyvem minden szenvedő családhoz szól, aki átélte a népiirtás borzalmát. Érezniünk kell, hogy sokan vagyunk, és összetartozunk.”

nagyon vártuk. Meg is érkezett ránk meredő gölyözőrőkkel és puskákkal. A mozdony tele volt zombori szerb vasutasokkal. Lemandics, Vujkovic stb., az utánfutó kocsiában 15–20 partizán vörös csillaggal.” A nap végén Maros János a következőket jegyezte föl: „Most már itthon megnyugodtunk, a bevonulás megtörtént. Senkinek semmi baja, minden a legnagyobb rendben van. Az oroszok senkivel sem törődnek. Messziről orosz éneket, katonadalokat hoztunk, az ősi szél, az orosz puszták éneke a gombosi házak közt zenget.”

A világok fordulóján élő kismember általmatlan portujája villan elő az október 30-án jegyzett sorokból: „Este bezárkóztunk a kissozabába. Csendben olvastunk és varrtunk. Egyszerre csak a háború zaja kopogtat valahol a Duna felől. Sűrű és hosszú géppuskaszorozatok zavarják meg az est csendjét, és most, hogy ezeket a sorokat írom, már ágytűdörgés remegtet az ablakot... Ámosak vagyunk, és ágytűz kísér bennünket ágyba...”

Nemes Pál szabó, Kovács János községi hivatalnok, György Antal községi hivatalnok, Pehlter Károly pék, Adám József vendéglős, Lovász Károly földműves, Nemes István kovács, Neisz Ferenc gépész, Lovász János rendőr, Sűrűfő Imre kendergyár-tulajdonos. A gombosi áldozatok listáján szerepel még Agócs István, Farkas Károly borbély, Hecksó Tamás patikus, Timár (Tiller) Ferenc író, újságíró és Garai Katica 15 éves lány, aki a padlásra bújott az oroszok elől, ahol később halva találták, vélhetően megfagyott. A Vajdasági Levéltár adatai szerint kivüle a többiek az OZNA likvidálta 1944. november 6-án és 7-én.

A kivégzett Hecksó Tamás fiatalabbik fia, Zoltán rávilágított, hogy a gombosi retorzió során elhurcoltaknak azért kellett meghalniuk, mert magyarok voltak, de ezek közt is külön vadászta a tehetősekre, akikről volt mit elkobozni, a tekintélyes, köztisztséget betöltő személyekre, akiknek likvidálásával meg lehetett félteltetni a falu lakosságát, ráadásul a kivég-